

Lesbrief:

Op 5 mei 1945 was het niet voor iedereen feest

Foto 1

Foto 2

Foto 3

3 persoonlijke verhalen

Anna Anna was op 5 mei 1945 19 jaar oud. Zij vertelt: ‘ Bij ons in huis waren Duitse soldaten ingekwartierd. Een van hen maakte regelmatig een praatje met mij. Het was een heel aardige jongen. We raakten bevriend en hebben samen door het dorp gelopen. Toen werden we verliefd. Dat heeft niet lang geduurd want de Duitsers trokken zich terug, en ik heb hem nooit meer gezien. Ze kwamen mij en mijn zus halen op 8 mei. Ze brachten ons naar het marktplein. Ik ben kaal geknipt en ik werd ingesmeerd met pek. Ik heb het heel lang weggestopt, maar toen ik ouder werd kreeg ik nachtmerries over wat er toen is gebeurd.

Henk Henk was op 5 mei 1945 10 jaar oud. Hij vertelt: ‘Het was twee dagen na de bevrijding. Er werd op de deur gebonsd. Ze kwamen mijn moeder halen. Ik was heel bang. Mijn moeder had prachtig haar. Ze kwam uren later terug met een kale kop. Ik heb dat ontzettend erg gevonden. Ik vind het nog steeds moeilijk om erover te praten’

Ans Ans was op 5 mei 1945 16 jaar oud. Zij vertelt: ‘Moeder en ik werden opgepakt, en naar het interneringskamp gebracht. Als kinderen wisten we niet wat er ging gebeuren. Vader was lid geweest van de NSB en onze moeder is ook opgegeven als lid. We werden opgehaald en met een kar naar het kamp gebracht. Bij aankomst werd ik van onderen kaalgeschoren. De bewakers waren erop uit om ons te pesten. Je moest je daartegen wapenen en het verdragen’

Wat vind jij van deze persoonlijke verhalen? In deze lesbrief vertellen we je meer over wat er na 5 mei 1945 gebeurde met kinderen zoals Anna, Henk en Ans en hun ouders.

5 Mei 1945: Bevrijding!

Foto 4: Vreugde bij de bevrijding

Feest

Op 5 mei 1945 haalde Nederland opgelucht adem. Eindelijk! De oorlog was voorbij. Het Zuiden van Nederland was al in de herfst van 1944 bevrijd, maar er zou nog een strenge hongerwinter overheen gaan, voordat de grote steden in de Randstad eindelijk werden bevrijd. Tanks met Canadezen reden de steden binnen.

Je ziet juichende vrouwen, die op een tank klimmen om een ritje te maken met de bevrijders; lachende mannen, die met een tevoorschijn gehaalde Nederlandse vlag naar de bevrijders zwaaien en blije kinderen, die een stukje chocola krijgen. Chocola? Dat hebben ze al 3 jaar niet geproefd!

Feest. Maar niet voor iedereen

Op 5 mei was het niet voor iedereen feest. Sommige mensen hadden nog maar enkele weken daarvoor een dierbare verloren, tijdens de hongerwinter. Anderen waren ondergedoken geweest.

Velen wachtten tevergeefs en tegen beter weten in op een bericht van ouders, ooms, tantes die door de Duitsers waren opgepakt en afgevoerd waren naar concentratiekampen in Duitsland. Al snel werd duidelijk dat van de weggevoerde Joodse bevolking (bijna) niemand terug kwam.

De angst voor de bezetter was groot geweest. Iedereen kende mensen die waren opgepakt, of die zich hadden verzet tegen de Duitsers, en waar het niet goed mee was afgelopen.

Velen kenden ook mensen die de bezetter op de een of andere manier hadden geholpen, of die samen gewerkt hadden met de Duitsers.

Een deel van de Nederlanders was in de periode 1933-1940 lid geworden van de NSB. De NSB was een nationaal- socialistische partij, net als de NSDAP in Duitsland. Vanaf 1940 was dit de enige politieke partij die door de Duitsers in Nederland werd toegestaan. Na de Duitse inval, vroegen de bezetters hulp aan Nederlanders die lid waren van de NSB. Hulp aan en medewerking met de bezetter, werden zonder meer verwacht.

In dienst van de bezetter

De Duitsers vroegen ook hulp aan Nederlanders die geen lid waren van de NSB. Sommige overheidsdiensten, zoals de regering, ministeries en de politie, werden overgenomen door Duitse leiders. Als je bij de politie werkte, of je was ambtenaar, dan werd van je verwacht dat je in dienst van de bezetter werkte. Je moest een verklaring van trouw aan de bezetter tekenen. Wilde je dat niet, dan moest je ontslag nemen.

Foto 5: De Nederlandse Politie in oorlogstijd

Werken in dienst van de bezetter, of het niet weigeren van medewerking, wordt collaboratie genoemd.

Het weigeren van medewerking, wordt verzet genoemd. Verzet plegen was heel gevaarlijk. Wie gepakt werd, werd afgevoerd naar een concentratiekamp, werd gemarteld (om anderen te verraden) of dood geschoten.

De oorlog door zien te komen

De meeste Nederlanders probeerden hun leven te blijven leiden zonder in de problemen te komen. De regels van de bezetter moesten worden opgevolgd, anders kwam je in de problemen. Veel Nederlanders moesten een keuze maken die niet gemakkelijk was. Anderen werkten vrijwillig mee.

Na de bevrijding, waren veel mensen ontzettend opgelucht. Meteen daarna kwam de woede: woede op de Duitsers, en op iedereen die hen –vrijwillig- had geholpen. Mensen die verdacht werden van hulp aan de bezetter, werden collaborateurs genoemd.

Foto 6: Vrijen met de vijand

Woede

De woede van de bevolking na de bevrijding was groot: in 5 jaar oorlog was er onnoemelijk veel leed door de bezetter aangedaan aan de bevolking: doden door oorlogsgeweld, honger, het weg halen van de Joden en Roma en Sinti.

Voor dit leed werden collaborateurs mede verantwoordelijk gehouden. De Nazi's waren weg, hierdoor werden Nederlandse collaborateurs het mikpunt van de woede.

5 Mei 1945: Land in chaos

Vlak na de bevrijding was er in de steden nog nauwelijks voedsel. Veel wegen, bruggen en gebouwen waren kapot; voedselproductie en bevoorrading moesten nog op gang komen. Mensen gingen zelf op voedsel uit, of ruilden kostbaarheden voor voedsel.

Bezettingstroepen verlaten Nederland

De meeste mensen zijn ontzettend blij, als de nazi's zich terugtrekken

Wie was de baas in Nederland?

Als de Duitsers Nederland verlaten, is de Nederlandse regering nog in Londen. Er zijn Amerikaanse en Britse troepen in het land. De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) proberen het gezag uit te oefenen.

Ook zijn er nog burgemeesters, die soms lid waren van de NSB. Al met al is sprake van een rommelige en onduidelijke situatie. Niemand is echt de baas.

Verschillende groepen Nederlanders; 'goede' en 'foute'

- **'Goede' Nederlanders**

Na de bevrijding werden Nederlanders die zich op een of andere manier hadden verzet tegen de Duitse bezetter, als goede Nederlanders gezien. Het was ontzettend gevaarlijk om verzet te plegen. Een flink aantal verzetsstrijders is tijdens de oorlog verraden, opgepakt en omgekomen. Er waren ook Nederlanders die probeerden in het geheim verzet te plegen. Soms deden zij dit onder een dekmantel en leek het of zij met de Duitsers meewerkten. In een enkel geval werden zij daardoor na de bevrijding toch verdacht of opgepakt.

- **'Foute' Nederlanders**

Na de bevrijding werden grote groepen Nederlanders verdacht van collaboratie. Wie er allemaal als 'fout' werden bestempeld, had veel te maken met hoe iemand door burens of bekenden werd gezien. Op basis van getuigenverklaringen uit de naaste omgeving werden van collaboratie verdachte Nederlanders opgepakt. Vaak gebeurde dat niet zachtzinnig. Zij werden opgepakt, uitgescholden, bespuugd en bekogeld door omstanders. Uiteindelijk werden zo'n 150.000 'foute' Nederlanders opgepakt en opgesloten in interneringskampen.

- **'Moffenmeiden'**

Meisjes en vrouwen die een liefdesrelatie met een Duitse soldaat of officier hadden gekregen, werden 'moffenmeiden' genoemd. Na de bevrijding werden zij hard aangepakt. In honderden Nederlandse dorpen en steden werden 'moffenmeiden' kaalgeschoren, uitgescholden en door het dorp rond gereden. Vaak werkten de ordetroepen hieraan mee. Vrouwen die dit hebben meegemaakt, durven soms pas 50 jaar later te vertellen hoe beangstigend en vernederend dit voor hen was.

- **Collaborateurs**

Wie de bezetter ook maar een klein beetje had geholpen (of niet had tegen gewerkt) werd als collaborateur gezien.

- **NSB-ers**

NSB-ers en hun gezinnen werden per definitie als 'fout' bestempeld; ongeacht de mate van medewerking die zij hadden verleend aan de bezetter. Onder de NSB-leden waren er velen die geen politieke functie hadden gehad en niet aan de Jodenvervolging hadden meegewerkt. Zij waren na de oorlog verbitterd, omdat zij geen aandeel hadden in de Duitse oorlogsmisdaden maar er wel voor medeverantwoordelijk werden gehouden.

Wraak

- **Kaalscheren van 'moffenmeiden'**

In honderden Nederlandse steden en dorpen werden vrouwen en meisjes naar een openbare plek gebracht en vaak onder luid gejuich van toeschouwers kaal geschoren. Dit was hun straf omdat ze een liefdesrelatie hadden gehad met een Duitse soldaat of officier. Dit werd gezien als collaboratie. Uit onderzoek is gebleken dat deze vrouwen vaak helemaal geen pro-Duitse politieke overtuiging hadden, maar alleen verliefd waren. Hiervoor werden zij hard gestraft, Het kaal scheren was bedoeld als vernedering, en zo voelde het ook.

- **Oppakken van verdachte Nederlanders**

Ook begon meteen na de bevrijding de jacht op verdachte Nederlanders. Mensen getuigden tegen hun burens, dorpsgenoten of familie, van wie zij wisten of vermoedden dat ze hadden samengewerkt met de Duitsers.

- **Mishandeling**

De woede was groot. Wie van collaboratie werd beschuldigd, werd niet zachtzinnig behandeld. NSB-ers werden geslagen, bespuugd en uitgescholden. De ordetroepen werkten regelmatig mee aan deze mishandelingen.

Niet iedereen wilde wraak nemen

Niet iedereen wilde wraak nemen. Er waren ook Nederlanders die gruwelden bij de praktijken van het kaalscheren en dit als 'Nazimisdaden' bestempelden. Was daar nu vijf jaar oorlog voor gevoerd, om na de bevrijding zelf mishandelingen en vernederingen toe te passen? Deze Nederlanders probeerden aandacht te vragen voor de misstanden die zij zagen.

Straf en vervolging

Na de bevrijding wilden veel Nederlanders dat er snel korte metten werd gemaakt met foute Nederlanders. De Nederlandse regering had al tijdens de oorlog vanuit Londen verklaard dat er na de bevrijding in Nederland geen ruimte meer zou zijn voor hen die met de bezetter hadden samengewerkt.

- **De interneringskampen**

In Nederland werden direct na de bevrijding kampen ingericht, waarin mensen die verdacht werden van collaboratie, werden opgesloten. Deze kampen heetten interneringskampen. Er waren er meer dan 300; sommige kampen waren klein; het kon gaan om schuren, loodsen, oude gebouwen. Er waren ook grotere kampen: de voormalige doorgangskampen voor Joodse en politieke gevangenen (zoals Westerbork) werden als interneringskamp gebruikt. NSB-ers en collaborateurs werden zonder vorm van proces opgesloten, op basis van 1 of 2 getuigenverklaringen uit hun omgeving. Vaak ging het om mannen, vrouwen en (oudere) kinderen. Vaak werden zij apart in verschillende kampen opgesloten en wisten niet van elkaar waar hun man, vrouw of kinderen waren.

- **Misstanden in de interneringskampen**

De omstandigheden in de meeste interneringskampen waren heel slecht. De gevangenen lagen in het stro. Ze konden zich niet of nauwelijks wassen, er waren te weinig wc's; er was geen medische zorg en heel weinig voedsel. In veel kampen werden gevangenen mishandeld. In sommige kampen was de situatie nog erger en werden vrouwen en meisjes verkracht, mannen geslagen en waren vernederingen en mishandelingen regel. Er werden bewakers aangesteld, die vaak wraakzuchtig waren en nauwelijks onder toezicht stonden. Pas 6-12 maanden na de bevrijding werd de situatie in deze kampen wat beter. Er werden vragen gesteld in een. Parlementaire enquête; er verschenen publicaties over de wantoestanden in de kampen.

- **Instructies van de Nederlandse regering**

De Binnenlandse Strijdkrachten kregen de opdracht om zo snel mogelijk collaborateurs op te pakken, zodat zij berecht en gestraft konden worden. Hiervoor werden speciale instructies uitgevaardigd. Leden van de NSB en jongeren die lid waren geweest van de jeugdorganisaties van de NSB konden worden opgepakt. Aanwijzingen zoals het vlaggen met een NSB-vlag waren al een reden om iemand op te pakken en te interneren in een kamp.

- **Bijzondere rechtspleging**

Voor de berechting van collaborateurs werd een speciale rechtspraak met aparte wetten ingericht, dit werd de Bijzondere Rechtspleging genoemd. Bijna 150.000 foute Nederlanders kregen hiermee te maken.

Wie NSB-lid was werd meestal fors bestraft. Zij mochten 10 jaar lang niet stemmen en geen ambtelijke of politieke functie bekleden. Daarnaast werden hun bezittingen door de Nederlandse staat opgeëist en kregen zij een paar jaar toezicht van de reclassering.

Een grote groep werd na 1 tot 1,5 jaar vrijgelaten, omdat zij geen ernstige misdaden hadden begaan, of er geen bewijs was voor collaboratie.

Wie oorlogsmisdaden had begaan, werd veroordeeld tot meerdere jaren gevangenisstraf. Dit betrof een groep van enkele duizenden Nederlanders.

Hoe ging het verder?

Na de bevrijding kregen zo'n 150.000 Nederlanders en hun gezinnen het stempel 'fout'. Vaak werden zij door hun omgeving met de nek aangekeken; soms ook door eigen familieleden.

- **Maatschappelijke uitsluiting**

Mannen verloren nogal eens hun baan, of kregen geen nieuw werk meer. Gezinnen werden uit huis gezet, omdat zij de huur niet meer konden betalen. Soms lukte het de vrouwen dan om iets bij te verdienen. Vaak was het bittere armoede voor deze gezinnen. Wie geen hulp had van familieleden, had het erg zwaar.

De problemen met werk, de armoede en het stempel zorgden er vaak voor dat er andere problemen ontstonden: drinken en mishandeling bijvoorbeeld.

Vrouwen en kinderen werden aangekeken op het oorlogsverleden van vader, moeder of de grootouders. Eigenlijk werden hele gezinnen als 'fout' bestempeld. Niet 5 jaar, niet 10 jaar, maar levenslang.

- **Schaamte en zwijgen**

Als 'fout' gezien worden, maakte diepe indruk op de kinderen. Tegen hen werd gezegd: 'Jij hoort er niet bij.' Of: 'Jij mag niet meespelen'. Kinderen werden gepest, uitgesloten.

Vaak moest er in het gezin worden gezwegen over het verleden, om te zorgen dat anderen het niet te weten kwamen.

Na de oorlog, toen duidelijk werd hoeveel mensen er waren vermoord in de Duitse concentratiekampen, kregen 'foute' Nederlanders ook de schuld van de Duitse oorlogsmisdaden. Velen voelden schaamte, die zij niet meer konden kwijt raken. Het maatschappelijke stempel woog zwaar.

- **Kinderen en kleinkinderen**

Na de bevrijding werden NSB-ouders vaak geïnterneerd (gevangen gezet). Als zij kleine kinderen hadden en er geen 'goede' familieleden voorhanden waren, kwamen deze kinderen in kindertehuizen terecht. Zij zagen hun ouders soms pas weer na jaren. In deze kindertehuizen werden zij soms slecht behandeld. Grotere kinderen vanaf 16 jaar werden vaak ook vast gezet in het interneringskamp en maakten daar verschrikkelijke dingen mee.

75 jaar na de oorlog

- **De naoorlogse generaties**

Veel kinderen van 'foute' ouders hebben het in hun jeugd moeilijk gehad. Sommigen bleven hun leven lang trauma's met zich meedragen. Ook hun kinderen, de kleinkinderen van de oorlog, hebben hier soms nog last van.

Door kinderen van 'foute' ouders is in 1981 een werkgroep opgericht die kinderen en kleinkinderen van 'foute' ouders helpt met het verwerken van wat ze hebben mee gemaakt: stichting Werkgroep Herkenning. Werkgroep Herkenning krijgt nog steeds veel hulpverzoeken van kinderen van foute ouders die nu zelf al oud zijn en nog lijden onder wat ze hebben meegemaakt. Mensen die hetzelfde hebben meegemaakt, kunnen bij de werkgroep ervaringen uitwisselen met lotgenoten.

Kijk voor meer informatie op www.werkgroepherkenning.nl

Vragen

1. Welke van onderstaande voorbeelden vind jij collaboratie (hulp aan de bezetter)? Kun je aangeven of je het 'fout' vindt of niet? En waarom?

Voorbeeld 1: Je bent bakker. Je verkoopt een brood aan een Duitse soldaat

Voorbeeld 2: Je bent tapijthandelaar. Je levert vloerbedekking voor een Duitse onderzeeboot.

Voorbeeld 3: Je bent een Nederlandse politie- agent. Je werkt mee aan het oppakken van Joden.

Voorbeeld 4: Je bent een meisje van 18. Je wordt verliefd op een Duitse soldaat die bij jullie in huis is ingekwartierd.

Voorbeeld 5: Je hebt een hoge positie binnen de Nederlandse NSB. Maar je keurt het oppakken van Joden af.

2. Wat vind jij ervan dat Nederlanders na de bevrijding wraak wilden nemen op mensen die verdacht werden van collaboratie?

3. Wat vind jij van het verdelen van de Nederlandse bevolking in twee groepen: 'goed' en 'fout'?

3. Vind jij dat je als NSB-er ook medeverantwoordelijk bent voor de Duitse oorlogsmisdaden?

4. Hadden collaborateurs volgens jou schuld aan wat de Duitsers hebben gedaan?

5. Als een kind 17 of 18 is aan het eind van de oorlog en zijn ouders zijn lid van de NSB, moet het dan ook worden gestraft?

6. Wat vind jij van het kaalscheren van vrouwen en meisjes na de bevrijding? Kun jij begrijpen dat dit is gebeurd?

7. Denk je dat je verantwoordelijk kunt zijn voor wat je familie heeft gedaan?

8. Zijn er in jouw familie soms mensen die na de oorlog in een interneringskamp hebben gezeten?

Bronvermelding

De hier gebruikte verhalen zijn gebaseerd op getuigenissen van slachtoffers

Foto 1: Foto Nationaal Archief: Moffenmeid in Amsterdam ingesmeerd met pek op 8 mei 1945

Foto 2: Katwijk, zomer 1945. Beeld uit de expositie 'Geknipt voor de vijand'. Beeld Beeldbank Niod

Foto 3: Fotoserie Interneringskamp Levantkade Jan de Jong/Anefo Nationaal Archief

Foto 4: Bevrijding van Amsterdam. Beeldbank Nationaal Archief

Foto 5: Nederlandse politieagenten omstreeks 1943. Bron: ZwartWitGrijs Tentoonstellingsgids

Foto 6: Foto: Vrijen met de vijand. Bron: NRC 12-11-2015

Lesbrief 'Op 5 mei 1945 was het niet voor iedereen feest' © Stichting Werkgroep Herkenning; 2020

Begrippenlijst

Mof: Scheldwoord voor de Duitse bezetters.

Moffenmeid: Een vrouw of meisje, die gezien werd als iemand die zich inliet met de Duitse bezetter tijdens de oorlog, of een (liefdes) relatie had met een van de bezetters.

NSB-er: Iemand die lid was van de Nationaal Socialistische Beweging.

Collaboratie: Letterlijk: samenwerken met de bezetter.

Goed en fout: Als je niet had meegewerkt met de bezetter, of je had verzet gepleegd, werd je na de oorlog als 'goede' Nederlander gezien. Als je op een of andere wijze had meegewerkt met de bezetter, werd je als 'fout' gezien.

Internering: Het gevangen nemen van Nederlanders die verdacht werden van samenwerking met de bezetter

Interneringskampen: Kleine of grotere kampen, waar van collaboratie verdachte Nederlanders werden gevangengezet, voor korte of langere tijd. Er zijn enkele honderden van deze kampen geweest tussen 1945 en 1948.

Kaalscheren: Kaalscheren van vrouwen gebeurde na de bevrijding van Nederland als methode om vrouwen die ervan verdacht werden een relatie te hebben gehad met een Duitser of verdacht werden van collaboratie, te straffen, te vernederen en publiekelijk tentoon te stellen.

Bijzondere rechtspleging: De opsporing van Nederlanders die verdacht werden van collaboratie, hun vervolging, veroordeling en de uitvoer van straffen, volgens speciale wetten, in de periode 1945-1948.

Wraak nemen: Uit woede over wat jou zelf is aangedaan, expres anderen op een zelfde manier behandelen

Zondebok: Iemand die de schuld krijgt van alles wat is gebeurd, terwijl diegene er niet voor verantwoordelijk is.

Verwerking: Een manier vinden om om te gaan met nare gebeurtenissen uit het verleden en er minder last van te hebben.

COLOFON

© Werkgroep Stichting Herkenning; 2020

Deze lesbrief is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Comité 4 en 5 mei.